

Daniel VIGHI

A közéleti elkötelezettség decentralizálása

Úgy gondolom, hogy a Provinciát – ezen mind a folyóiratot, mind az általa igazolt valóságot értem – a mindennapi élet konkrétumaihoz való minél nagyobb közelségben kell szemlélnünk. Mástól az Akadémiához kerülnünk túl közel, s túl messze az utcától. Túlságosan arra összpontosítván, hogy milyen a fogalmak világa és a Történelem, szem elől tévesztjük, milyen irányt vesz s mily módon a Provincia. Befolyásolhatja-e az értelmiségi valamiképpen a Provincia életét, vagyis részt vállalhat-e sorsából, abból a fejlődésből vagy tönkremenetelből, amelyek mindig is lehetőségek, és fordulhat-e döntéseivel, jövőjével a fejlődés pozitívuma felé? A bukaresti értelmiség – s itt a Társadalmi Dialógus Csoportról és a Polgári Szövetségről beszélünk – eljátszotta ezt az esélyét. Mindeddig igazából nem hallottam, hogy valaki is felidézze, megítélje ezeket a dolgokat, levonja a következtetéseket és a tanulságokat. Ami történt, maga a szerencsétlenség, és úgy tűnik, senki sem törődik vele. A kérdés, melyet e csőd nyomán fel kell tennünk magunknak: mit kellene tennünk azért, hogy a megtörtént hibák ne ismétlődjenek meg. Megértésükhöz azonban leltárt kell készítenünk. Az egyik legnyilvánvalóbb konklúzió az, hogy a forradalom óta eltelt évtized során az értelmiség (a közéleti szerepet vállalók) a két központi szervezet révén *pártok módjára cselekedett, anélkül azonban, hogy valami hasonló lett volna*. A következményeket ma világosan látjuk: a két szervezet értelmiségijeinek pártosított elkötelezettségét a pártok saját érdekében használták ki, s az 1996-os választásokig hasznos propagandaszerepet alakították át őket. Ez frusztrációt váltott ki az értelmiségi elitből, amely küzdő mivoltában megcsalva érezte magát, mivel az illuzórikusnak bizonyuló együttműködésnek nem volt finalitása. Az 1996-os választások megnyerése után tehát elkerülhetetlen volt a válság: abban a pillanatban a politikailag elkötelezett értelmiségiek természetesen azt kérték, hogy a kormányzásban megjelenjenek azok az eszmék (sőt ideálok), amelyeknek nevében a civil társadalmi csoportok nyilvánosan is felléptek. A csődöt e civil szervezetek ama elkötelezettség váltotta ki, amellyel olyan általános programokat dolgoztak ki, amelyek a pártprogramok párját képezték. Ebből egy öngyilkos konkurencia alakult ki, amelynek üzenete egyfajta morális bukást is tartalmazott, mert éppen abban a közegben került rá sor, amely az etikum elsőbbségét követelte a politikában. A morális probléma abban rejlik, hogy az elkötelezett értelmiségiek pártosítottan viselkedtek, miközben a pártsemlegesség magasabbrendűségét illetően minden alap nélkül – maguknak követelték. Ezért, ami engem illet, mikor úgy éreztem, a dolgok etikailag nem helyesek, egy párt létrehozásának támogatásával értettem egyet, a – mint emlékeznek – PAC-éval (azok számára, akik elfelejtették: a Polgári Szövetség Pártja). Most eltekintek attól, hogy már e párt megalakításakor megjelent a frusztráltság, a félreértés, mely tünetegyüttesként azokat jellemezte, akik kívülről akarták alakítani a párt politikáját. Végzetes hiba volt ez, amely – mondhatni – kozmikus szinten élezte ki az ellentéteket a megnyert '96-os választások után. Az egyetlen következmény: leépülés, a támogatás hiánya, folyamatos pesszimizmus, frusztrációk, ellenzéki és részvétel a hatalommal való viszonyban, egyszóval kétértelmű magatartás és zavarodottság minden vonalon, melyet a minden skrupulustól mentes politikusok cinizmusa tetézt, akiket csak személyes ügyeik érdekelték, s ehhez alibit épp az illető csoportosulások retorikájából átvett polgári eszmék és ideálok szolgáltattak. Mostani benyomásom az, hogy az értelmiségi elitet – annak bukaresti polgári-politikai megkonstruáltságú változatát – egyfajta buta naivitás jellemzi: olyan egyének ők, akiket szegyenetele nélkül átverték a pártok, választási ágensként használván őket. A legutóbbi választások után e hanyatlás még hangsúlyosabbnak tűnik, egyetlen konstruktív eszme sem jelentkezik köreikből, a nyilvánosság pedig az alternatív politikai konstrukciók hiányától szenved.

E történelmi pillanatban kell feltennünk a híres orosz forradalmár híres kérdését: mi a teendő? Nos, amit mi csinálunk, az éppen egy – mások mellett lehetséges – alternatív politikai konstrukció útjának kijelölése. Nem tudom, hogy egy transzmetikus, regionális párt eszméje megvalósul-e, vagy sem – ezt még meglátjuk. Én azonban hajlandó vagyok vitatkozni e kérdésről, úgy gondolom, van is némi (PAC-os) tapasztalatom hozzá, amelyet hasznosíthatok e vitában. Ha jól emlékszem, ugyanilyen tapasztalata Traian Ștefan és Caius Dobrescunak is van. Nem tekinthetünk el attól, hogy az elkövetkezendő években ennek az elgondolásnak a súlya növekedhet. A Provincia egy másik újdonsága: az erdélyi és bánági román értelmiségi közéleti elkötelezettségnek decentralizálása. A téma izgalmas (ha nem is éppen új) eszméi az etnikai határokat meghaladó szolidaritás kialakításához kapcsolódnak, amely egyes védendő, fejlesztendő és –

feltehetőleg – politikailag instrumentalizálandó regionális értékeken alapul. A pártokkal való kapcsolatot a regionális érdek mentén kell rugalmasabbá tenni; e tekintetben helyesnek tartom az RMDSZ politikáját a jelenlegi hatalommal szemben, azzal a megjegyzéssel, hogy ez (csupán) etnikai haszonnal jár, s csak azt követően, a következő évek nyomán, regionálissal is. A Provincia nyitása e tekintetben is újító. Persze, feltehetjük a kérdést, milyen prioritásokat kell szem előtt tartanunk vitáink során. Én azt tartom, hogy a politikai kultúra, a történelmi kitérők szívesen látott kérdései mellett, a kulturális identitások részletes átvilágítása mellett szem előtt kell tartanunk ma a mellettünk levő Provinciát is. Vagyis ne ragadjunk le a Központi Egyetemi Könyvtár ablakai mögött, hanem tekintsünk másképp is a Provinciára. Például: abban az interjúban, amelyet Bakk Miklós készített az egyik parlamenti képviselővel, a költségvetési decentralizációt – megalapozottan – nyereségnek tekintik. Ezek után az lenne a kívánatos, ha megtudnánk, milyen az erdélyi és bánági gazdasági élet dinamikája, főleg mert ez közvetlenül összefügg a Provincia költségvetésével. Követnünk kellene, mi történik a gazdaságban, meghozzá nem száraz adatokon keresztül, hanem mindenki által érthető elemzésekkel, hogy világosan lássuk, milyen világban élünk. Nagyon súlyosnak látom történelmi műemlékkincsünk állapotát. A régi temesvári várban romos XVIII. század végi házak vannak, Aradon szintűgy. Amikor elhaladok mellettük, úgy érzem, egy nagygyűlést kellene szerveznem a romok közt – egyedül, ha másképp nem lehet. Az nagyon is érthető, hogy a Provincia gazdasági és műemléki állapota egy cseppet sem tréfa az elkövetkezendő évek perspektívájából: némi egyszerűsítéssel úgy mondhatnánk, a gazdaság a jövőt, a műemlékek a múltat, a közösségi emlékezetet szabják meg. Ezért számomra minden vitában nyilvánvaló prioritásoknak számítanak. Jövőképeket alkothatunk magunknak, ez (is) a sajtó egyik feladata: megmutatni az embereknek, merrefelé haladhatnánk. Bizonyos, hogy a következő évtizedben (is) Erdélyben és a Bánágban bekövetkezik az állami nagyvállalatok elkerülhetetlen, folyamatos és megállíthatatlan piaci szelektációja, azoké a vállalatoké, amelyek vagy megmenekülnek, vagy természetes halállal kimúlnak. Másrészt az is egyre nyilvánvalóbb, hogy a következő években Magyarország, Lengyelország és Csehország egyre távolabb kerül a keleti balkáni térség többi országától, de főleg a Dnyeszteren túliaktól. Ezért írásban s minden lehetséges tömegtájékoztatói eszközzel hirdetni kell, hogy az európai kapcsolatokra szükség van, számunkra előnyösek, mint ahogy előnyösek a határon átnyúló munkakapcsolatok is. (A temesvári német konzulátus előtt sorokban állnak azok, akik vízumot kérnek a német tartományokban való munkavállaláshoz. Ez pozitív dolog, mely arra utal, hogy a hetvenes évek jugoszláv modellje – a külföldi munkáké – lassan hatással van a 30–35 éves emberek gondolkodás- és cselekvésmódjára.)

Ezek az erőteljesebb gazdasági dinamikák sajnos negatív jelenségeket is kiválthatnak. A szegényebb övezetek (Olténia, Moldva, Hunyad vagy a Zsil völgye) egy dél-amerikai típusú kapitalizmus felé fejlődhetnek, amely nagy szegénységgel és kevés kapitalistával jár, miközben Bukarestnek, Konstancának, valamint Erdély s a Bánág jó részének nyugati standardokat megközelítő fejlődésben lehet része, vagyis itt erős középosztályunk alakulhat ki, amely autentikus fogyasztói társadalmat alapoz meg. Oly módon, hogy a Metro és Billa árúháza ne csupán néhány finnyáskodó léphessen be, hanem mindenki, aki természetesen szeretné beszerezni azt, ami otthonából hiányzik, még azok az öregasszonyok is, akik ma a sarki szatocsüzetbe járnak. Tehát támogassuk egy nyugati típusú népi kapitalizmus fejlődését a Provinciában, olyan kapitalizmusét, amely *minél többet nyújt minél többeknek*, s ne egy regáti típusút, amely *minél többet ad minél kevesebbeknek*.

Fordította: BAKK Miklós

1956, Lippa (Arad m.), Nyugati Egyetem, Temesvár, tanár, író, *Sorin Titel – monografie critică*, Brassó, 2000.

Ovidiu PECICAN

Értelmiségi pesszimizmus, román pesszimizmus?

(Folytatás az előző számból)

4. A román társadalmi képzet nagy törése

Következésképpen a románok lelkiük mélyén a régi társadalmi paradigmák hívei, hiszen a családban élő modellként elsajátított minták a nevelés által átörökítődnek. Am ugyanakkor képtelenek visszatérni

a régi, örökölt életmódhoz, most, amikor Románia lakosságának több mint ötven százaléka városokban él. (Kis-, közepes és nagyvárosokban, de városokban!) Ebből pedig csakis valamilyen feszült kétértelműség származhat, amely igen elterjedt különböző körökben és minden korcsoportban. Felfogásuk szerint tehát a társadalom minden tagja egyenlő (ez eddig a korszerű, polgári szemlélet), ám az én bandám tagjai – beleértve a barátokat, komákat, keresztapákat és -fiúkat – mindenkinél jobb (ez pedig a hagyományos, törzsiszemlélet). Hasonlóképpen, a mi falunk minden lakosa azonos jogokkal rendelkezik (ez a modern megközelítés), viszont aki nem az én klánom tagja, az idegen – függetlenül attól, hogy románul beszél, vagy sem (így a törzsi megközelítésmód). A vallással ugyanez a helyzet: mindegyik felekezetnek ugyanazok az alkotmányos jogai (modern szempontból), a mi ősi hitünk azonban az ortodox hit, a román görög katolikusok és neoprotestánsok pedig ugyanolyan idegenek, mint a kálvinista magyarok vagy a lutheránus szászok (hagyományos szempont).

Természetesen a konkrét történelmi körülmények kihatnak a románok magatartására (mint mindenki máséra). A jólét és a béke körülményei között a társadalmi feszültségek enyhülnek. Válságos pillanatokban azonban felszínre törnek. Minthogy most éppen ilyen mély válságperiódusban vagyunk, a társadalmi és politikai törésvonal felől nézve mindent jobban észre lehet venni. Mihez vezethet a társadalmi lét idézett hagyománya? A régi társadalmi kapcsolatok újraeléréséhez vagy felerősödéséhez. Vagyis a társadalom azt becsüli meg, aki a javakkal rendelkezik, aki a javakat elosztja, nem pedig azt, aki a modern erkölcsi normák (tárgyilagosság, korrektség stb.) szerint viselkedik. Az elosztás során pedig tökéletes módszerességgel a sajátjainak juttat, nem pedig másoknak, függetlenül attól, hogy azok a mások mit tesznek a társadalomért. Ami igazán számít: ki mit tesz a klánért, a „család” tagjaiért. Pont emiatt nem volt sikere a *Temesvári Kiáltvány* nyolcadik pontjának, emiatt ütközött akadályokba Ticu Dumitrescu törvénytervezete a saját pártjában, a kormányzat és az ellenzék tagjai pedig semmilyen sem különböztek a káderpolitika és a tisztátalan üzletek tekintetében. És ugyancsak emiatt alakulnak meg olyan könnyedén és ügyesen a különböző maffiák, amelyek hálózataiban olyan szerencsétlenek is előfordulnak, akiknek csak a „keresztapa” jóindulatától függően jut valamit.

A modernitás nyomása azonban, amely az országos gazdasági és politikai körforgásban való részvétellel jár, egyre erősebben érezteti hatását. Maga az egységes román nemzetállam megjelenése 1859-ben, majd a kiteljesedettebb alakja, 1918-ban: egy olyan modernitás kifejeződése, amely minél megkésettőbb volt, annál mohóbban igyekezett önmagát felépíteni. Ezért történt, hogy – talán válaszként a korábbi rurális atomizálódásra és azt is megelőzően az idegen uralom alatti szétmorzsolódásra – az állam egy olyan hatalom képét öltötte magára, amely félelmetes centralizáló étvágyában nem egyszervoluntarista, agresszív és arrogáns módon erőszakolta ki saját szabályainak érvényesülését. (Az a tény, hogy történetesen a francia államtól vett át ötleteket, kevésbé lényeges, a jellemző csak az, hogy pont azt a modellt vette át, nem pedig mást, feltehetőleg azért, mert az felelt meg törekvéseinek.) Mindenesetre ma a modernista reagálások sem késlekednek éreztetni a hatásukat, még ha nem is kifejezetten arról az oldalról, amelyet a nyugati orientációjú értelmiség képvisel. Megemlíteném például a Lupu-törvényvel szembeni ellenkezést, aminek a magyarázata nem feltétlenül a szocializmus iránti nosztalgia, hanem ami úgy is tekinthető, mint a lakosság egyik modernizált szeletének ellenkezése a nagy földtulajdonok uralta régi Románia feltámasztásával szemben. Ugyanígy, a heves viták a kommunisták által ingatlanjaiktól megfosztott tulajdonosok és az azokra az ingatlanokra időlegesen (de tartósan) beköltözött bérlők között úgy is értelmezhető, mint az utóbbiak – a szocialista iparosítással városra került parasztok – tiltakozása, hogy visszatérjenek a falusi életbe, amely számukra immár teljesen idegenné vált.

A modernitás még a drinápolyi béke (1828) idejéből a nemzetközi irányítást is jelentette. Újabb ok, hogy az új típusú életmódot idegennek érezték a „román ember természetétől”, a hagyományoktól és egyebektől. Eugen Lovinescu ragyogóan megmagyarázta mindezeket klasszikus művében, A *modern román civilizáció történetében* (1924). Az Európával, sőt az egész világgal kialakuló gazdasági és politikai kapcsolatok tehát a románoknak újabb alkalmat jelentettek a szembesülésre egy kellemetlen valósággal. Innen a kritika – és az önkritika! –, amely az új környezetbe történő beilleszkedés vágyából ered.

A románok most alkalmasint ott tartanak, ahol az angolok a tizenhetedik században, a polgári forradalom előtt, Japán pedig a tizenkilencedik század közepén, a Meidzsi-korszakot bevezető parasztfelkelések éveiben. Nekik kell eldönteniük, hogy teljesen mereven ragaszkodnak-e a múltjukhoz, vagy pedig, ellenkezőleg, úgy döntenek, hogy elhagyják a régen kényelmetlenné vált bölcsőt, és felkészülnek a jövőre.

Milyen válaszokat kínál a fenti társadalmi körkép? Számomra egy bizonyos szinten annak szükségességéről beszélek, hogy meg kell teremteni a társadalmi szolidaritás életképes formáit. A politikai pártokat – a kortárs modern államok közéletének jellegzetes alakulatait – a románok látszólag magukévá tették, és – szintén látszólag – helyesen használják. Am ha pártokról van szó, észre kell vennünk, hogy „programjaik nem különböznek; a különbségek csak a klikkek taktikájában, korrupciójuk eszközeiben, vezetőik családi hagyományaiban vannak”. (Írja ezt Lev Trockij 1913-ban, máig tartó érvé-